

Kägelbanan på Svensknabben

Antikvarisk medverkan vid renovering av tak och fasad

Svensknabben 5, Kalmar stad, Kalmar kommun, Kalmar län, Småland

Liselotte Jumme

Kalmar läns museum

Byggnadsantikvarisk rapport november 2019

Kalmar läns museums bebyggelseenhet

Kalmar läns museums bebyggelseenhet utför antikvarisk medverkan vid förändringar och renoveringar av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse/ bebyggelsemiljöer. Flera medarbetare är också certifierade som sakkunnig kontrollant av kulturvärden enligt Plan- och bygglagen.

Kalmar läns museum kan även erbjuda expertis inom exempelvis land- och marinarkologi, konservering och kulturmiljöpedagogik.

www.kalmarlansmuseum.se

Antikvarisk medverkan – vad är det?

Alla kyrkor och kyrkogårdar tillhörande svenska kyrkan byggda före 1940 är skyddade enligt Kulturmiljölagen. Denna lag används också för att skydda vissa andra byggnader, så kallade byggnadsminnen. I Kalmar län handlar det om ca 135 byggnader, bebyggelsemiljöer, parker etc. När en sådan skyddad miljö ska förändras krävs ett särskilt tillståndsbeslut från länsstyrelsen, som får ställa villkor om hur åtgärderna ska utföras. Samma sak gäller när länsstyrelsen fattar beslut om så kallade byggnadsvårdsbidrag till olika kulturhistoriskt värdefulla miljöer eller byggnader runt om i länet.

För att åtgärderna ska genomföras enligt länsstyrelsens beslut, med antikvariskt perspektiv och traditionella metoder och material "som innebär minsta möjliga skada" på byggnaden eller bebyggelsemiljön ska arbetet följas av antikvarisk expertis, den antikvariske medverkande. Denne ska vara fastighetsägaren och hantverkarna behjälplig med goda råd, följa och dokumentera arbetet samt redovisa genomförda åtgärder i en rapport.

Kägelbanan på Svensknabben

Antikvarisk medverkan vid renovering av tak och fasad

Svensknabben 5, Kalmar stad, Kalmar kommun, Kalmar län, Småland

Författare	Bebyggelseantikvarie Liselotte Jumme
Foto	Författaren där inte annat anges
Granskad av	Antikvarie Ellen Olsson
Layout	Stefan Siverud
Diarienummer	Kalmar läns museum: 31-131-2019 Länsstyrelsen Kalmar län: 434-1455-2019
Utgivare	Kalmar läns museum 2019
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-1417-10 från Lantmäteriverket.
Utförd av	Kalmar läns museum, Bebyggelseenheten
Kontaktperson	Liselotte Jumme (LJ)
Beställare	Svensknabben AB
Kontaktperson	Ingemar Nilsson (IN)
Hantverkare	Daniel Svanström (DS), Glebes Bygg, fastighet & förvaltning, Fredrik Karlsson (FK), Hagbloms Måleri i Kalmar AB, Mikael Bjärgrim (MB), Bjärgrim Tak, Johan Stjärndahl (JS), Krafslösa Plåt.
Projektör	Glebes respektive Hagbloms Måleri (se ovan)
Renoveringsperiod	Juni t o m oktober 2019 med uppstartmöte i april.
Fältbesök skedde	2019-04-25 IN och Niclas Nilsson (NN), Svensknabben AB, DS, Jonny Hagblom (JH), Hagbloms måleri, JS, Björn Nilsson (BN), Kåremo Teknik (höll i mötet), LJ. 2019-08-15, LJ. 2019-08-20 IN, NN, BN, MB, Thord Karlsson, Glebes, LJ. 2019-09-03, NN, JS, Andreas Brynberg (AB), Hagbloms måleri, LJ. 2019-09-20, IN, NN, LJ.
Slutbesiktning	Utförs av Länsstyrelsen Kalmar län
Övriga handlingar och digitala fotografier	Förvaras i Kalmar läns museums topografiska arkiv.

Karta över Kalmar län med platsen markerad.

Kort om den aktuella byggnaden

Kägelbanan ingår i anläggningen Svensknabben som byggdes upp av den i Kalmar välkända familjen Jeansson i början av 1900-talet. I anläggningen ingår två villor ritade av arkitekt Carl Bergsten – Villa Solbacken och Ryttmästarvillan, samt park med stall, trädgårdsmästarbostad, samt delar av tidigare växthusanläggning där kägelbanan ingår. Kägelbanan står i vinkel med ett så kallat packhus som hörde till de rivna växthusen.

Kägelbanan är skyddad med q och rivningskydd i gällande detaljplan från 2014. Det finns en bygg-

rätt som ger möjlighet att åter bygga växthus eller liknande byggnad på ytan intill kägelbana och packhus där växthusen tidigare låg.

Kägelbanor är idag en mycket ovanlig byggnadstyp men uppfördes under en period kring sekelskiftet 1900, dels i park-/ trädgårdsmiljö vid sommarnöjen eller herrgårdar, dels i folketsparkmiljöer.

Enligt ägaren målades kägelbanan senast i slutet av 1990-talet.

Bilden är ett utsnitt ur en flygbild från 1935 tillhörande Nordiska museet. Här kan man se kägelbanan som då var ihopbyggd med växthus.

Utförda åtgärder

Den antikvariska medverkan har skett i samband med beviljande av byggnadsvårdsbidrag för aktuella åtgärder. Bidrag beviljat av Länsstyrelsen Kalmar län.

Berörd byggnadsdel Tillstånd före renovering

Fasader bestående av omväxlande liggande och stående hyvlad panel (fasspont och pärlspont) indelat med listverk. Behov av ommålning fanns.

Träfasaderna var målade med alkydoljefärg. Röt-skadat och starkt väderpåverkat virke fanns på träfasaderna mot öster och söder. Småspröjsade fönster i behov av ommålning och mindre kittlagningar. Dörrar i behov av ommålning.

Putsad fasad mot söder i behov av ommålning, men utan putsskador. Fasaden var inte målade med kalkfärg eller oljefärg utan med någon modern färgtyp.

Kägelbanan mot norr inför renovering.

Kägelbanans södra fasad där merparten utgörs av putsad yta. Inför renovering.

Fasad mot öster inför renovering.

Fasad mot väster inför renovering.

Ett av fönsterpartierna på norra fasaden inför renovering.

En av dörrarna i västra fasaden inför renovering.

Ett av fönsterpartierna på norra fasaden inför renovering.

Huvudingången på södra fasaden med dörr och överljus.

Hörnet i sydost där rötskador fanns i fasadens nedersta delar. Här tyckte målerientreprenören att mycket av virket skulle bytas ut. Dock byttes bara mindre delar, se vidare under avsnittet "Kommentarer".

Fasad mot söder med delar av den putsade fasaden när skydd för takarbetet just monterats, men fasad-
arbeten inte påbörjats.

Detalj av östra fasaden med kraftigt väderbiten
fasadpanel. Här tyckte målerientreprenören att
mycket av virket skulle bytas ut. Dock byttes bara
mindre delar, se vidare under avsnittet "Kommen-
tarer".

Fasader tvättade och skrapade. Här har kittlagningar gjorts liksom grundning på träena ytor. Grundning gjordes med en ljus linoljefärg som målarna hade hemma, i väntan på att bruten färg skulle levereras.

Vidtagna åtgärder

Takutsprång tvättades och skrapades. Trärena ytor grundades och allt ströks ytterligare två gånger.

Träfasaden, fönster och dörr mot söder och öster rengjordes helt från färg (med speedheater) Ytor grundades och allt ströks ytterligare två gånger.

Träfasad mot norr och väster tvättades och skrapades. Trärena ytor grundades och allt ströks ytterligare två gånger. Fönster mot norr och dörrar mot väster tvättades och skrapades. Trärena ytor grundades och allt ströks ytterligare två gånger.

Kittning med linoljekitt genomfördes där fönstrens kitt behövde lagas. Linoljekitt användes ock-

så för att täta i springor mellan fasadbrädor. Mest arbete lades ned på att lägga kitt i mötet mellan nedre fasadpanelens stående panelbrädor och de nedre horisontella sockelbrädorna. Detta för att hindra att vatten tar sig in den vägen.

Några få fönsterglas med skador byttes ut. Glaset byttes till munblåst glas som finns i övriga fönster.

All målning utfördes med linoljefärg från Engwall & Claesson. Foder, fönster, sockelbrädor mm målades i grön kulör NCS S 3020-G30Y. Fasader och dörrar målades i gulgrön kulör NCS S 3020-G80Y.

På den östra fasaden byttes en del av den nedre sockelbrädan. På den södra fasadens trädel byttes nedre och övre sockelbrädan i sin helhet inklusi-

ve partiet kring stentrappan. Det nya virket håller samma dimensioner som utbytt virke och är utfört i hyvlat furuvirke av god kvalitet. Mellan nedre sockelbrädan och stenfoten ligger takpapp som avskiljare mellan sten/bruk och trä.

Den putsade fasaden tvättades och ströks två gånger med Silikatfärg från Keim, Granital, med kulörkod 9298 motsvarande ungefär NCS S 1002-Y50R, bruten vit. Detta var samma kulör som tidigare.

Detalj av fasad där kittning och viss grundmålning har gjorts efter tvätt och skrapning.

Fasad i väster där där ytorna är tvättade, skrapade, kittlagade och grundade. Grundning gjordes med en ljus linoljefärg som målarna hade hemma, i väntan på att bruten färg skulle levereras.

Fasad mot öster när större delen av panelen frilagts från färg med hjälp av Speedheater.

Fasad mot söder när arbetet med att frilägga panelen från färg påbörjats.

Kägelbanans östra och norra del färdigställd.

Tak och fasader färdigställda.

Kägelbanans västra del med fasad och kupol färdigställd.

Kägelbanans södra och östra fasad färdigställd.

Kägelbanan med packhuset, allt färdigställt.

Detalj som visar del av fasad i söder där lagning utfördes. Bytt material markerat med rödprickad linje.

Detalj som visar sydöstra hörnet där lagning utfördes. Bytt material markerat med rödprickad linje.

Östra fasadens fönsterparti efter slutfört arbete.

Detaljer av fönster mot norr efter slutfört arbete.

Östra kupolen och lite av takpappen inför arbetet.

Mötet mellan takpapp och fasad under västra kupolen inför arbetet.

Tak och takavvattning Tillstånd före renovering

Plåtklädd kupol, en i öster och en i väster, utförda av enkelfalsad plåt. Målad i svart men med flagande färg. Mellan kupolerna ett pulpettak lagt med svart takpapp. Takpappen var sliten och i behov av utbyte.

Västra kupolen inför arbetet.

Taket inför omläggning.

Skrapning av kupolen i väster har påbörjats. Här ser man också mötet mellan kupolen och packhusets tak. Den gamla plåten mellan kupol och rännal behölls. Resten av packhusets plåt byttes ut.

Vidtagna åtgärder

Kupolerna i plåt tvättades och skrapades. Rostskador borstades med stålborste/stålrondell. Grundning utfördes på rostskadade ytor med blymönja i två strykningar. Hela ytorna ströks med svart linoljefärg i två strykningar. Lagning av mindre sprickor i spirorna utfördes med tätningsmassa av modern typ.

På pulpettaket revs den gamla takpappen ned, inklusive plåtbleck vid takfot ochnock. Åskledaren monterades tillfälligt ned. Mindre lagning av

svallet genomfördes. Ny underlagspapp spikades på plats och ny fabriksmålade plåt lades i som avslutning längs med takfot ochnock (se mer under Kommentarer). Ovanpå detta lades den nya ytpappen i kulör Kristallsvart. Våderna lades frånnock till takfot som tidigare. Åskledaren återmonterades på samma sätt som tidigare. Vid den västra kupolens fästen för åskledare lyftes fästet upp och modern tätningsmassa trycktes ned i hålet innan fästet åter monterades, detta för extra tätning.

Det gamla papptaket har rivits och ny underlagspapp samt plåtbleck finns på plats.

Detaljer av östra kupolen under skrapning.

Plåtslagare Johan Stjernedahl inspekterar plåten på västra kupolen där målarna uppmärksammade vissa sprickor.

Här har ny takpapp lagts på pulpettakets, åskledaren är återmonterad och kupolerna målade.

Här har ny takpapp lagts på pulpettakets och man ser anslutningen mellan tak och fasad. Pappen är uppvikts och spikad mot fasad på samma sätt som tidigare.

Färdigmålad kupol i öster.

Färdigmålad kupol i väster.

Tak och fasader färdigställda.

Kommentarer

Målerifirman ansåg att virket på södra fasaden var så dåligt att merparten behövde bytas, inklusive dörr. Firman ville också att delar av träfasaden mot öster skulle bytas. Anledningen var att virket är påverkat av väder och vind och har sprickor och gråträ. Eftersom virket inte var rötskadat så att det var mjukt bedömde ägarna och antikvariskt medverkande i samråd att materialet kunde behållas. Dock byttes de delar av nedre och övre sockelbrädorna som bedömdes vara i dåligt skick.

Takpappen på pulpettakets revs och ny underlagspapp lades innan antikvariskt medverkande gavs möjlighet att besiktiga taket från ställningen. När besiktning utfördes hade ny fabriksmålad, svart, plåt lagts som avslutning längs med takfot och

nock. Denna ersatte tidigare svart plåt som låg på samma sätt. Vid nocken gjordes plåten någon centimeter bredare än tidigare i den del som råder utanför fasaden. Detta då hantverkaren ville få ut vattnet lite mer från fasaden. Underlagspapp var också lagd. Antikvariskt medverkande fick information från hantverkaren om att inga spår kunde ses, under takpappen, på att taken en gång haft listtäckning. Listtäckning är en äldre typ av papptakläggning där man lägger takpappen över trekantslist. Spåren efter trekantslisten brukar synas väl på svallet. Svallet verkade vara lagt i ett skede (inga tecken på att det var lappat och lagat) och var överlag i gott skick. Dock byttes tre svallbrädor högst upp som var rötskadade, sammanlagt ungefär en kvadratmeter. Ytpappen som revs bedömde hantverkaren vara av en typ som

Nuvarande kulörer plockades ut med hänsyn till att färgskikten var blekta. Kulörundersökning på fasaden.

användes på 1960–70-talet. Den nya pappen lades i vertikala våder lika tidigare. Våderna drogs ändå ned till takfotsplåten på äldre sätt, utan invändning från takläggaren. Enligt modernt läggnings-sätt ska den sista vådden läggas horisontellt längs med takfoten.

Målarna uppmärksammade att det fanns en del sprickor i kupolernas plåt framförallt i den västra, och mest i själva spiran och mellan kupol och spira. Inga tecken på läckage finns inne i kägelbanan. Därför valdes en enkel åtgärd där sprickorna lagades med modern tätningsmassa i svart kulör. Detta får ses som en lösning som håller en period och ägarna kommer vara uppmärksamma på om läckage uppstår. På längre sikt kan det bli aktuellt för ägarna att söka bidrag för en omläggning av kupolernas plåt.

I samband med arbetena målades även häng-rännor och stuprör i svart kulör, lika tidigare, med linoljefärg.

Vid den avslutande besiktningen uppmärksammade antikvariskt medverkande att det fanns en del färg på fönstrens glasrutor som behövde

skrapas bort. Målarna skulle se över detta en sista gång på alla fönster.

I samband med arbetena på kägelbanan utfördes också renovering av det putsade sk packhuset som är sammanbyggt med kägelbanan. Här byttes plåttaket, fasaderna tvättades och målades med silikatfärg och fönster och dörrar reparerades och målades med linoljefärg. Lindsdals Bygg- och designsnickeri i Kalmar utförde lagningsarbeten på fönster och dörrar. I övrigt anlätades samma entreprenörer som till kägelbanan. Packhuset målades även interiört i samband med detta.

Kulörundersökning

Fastighetsägarens tydliga önskemål var att behålla befintlig färgsättning, som bitvis var mycket blekt. Kulören togs fram genom att välja ett väderskyddat läge högt upp mot norr. Utifrån kulörundersökningen kan noteras att kägelbanan sannolikt varit färgsatt i kulörer som liknar dagens färgsättning under lång tid. Den gröna kulören återkommer som ett understa färglager vid kulörundersökningen. Den gulgröna kulören har sannolikt varit lite mer beige ursprungligen, ungefär NCS S 3020-Y10R. Antikvariskt medverkande

föreslog provmålning med denna kulör men det önskade inte fastighetsägaren. Det finns också på många ställen vita/ljusgrå tunna färgskikt men möjligen är detta någon typ av grundning.

Kulörundersökning genomfördes från mark och stege 2019-04-25. Följande noterades:

Ramverk/foder och fönstersnickerier:

Nuvarande: NCS S 3020-G30Y grön som i sitt yttre blekts till 3010-G20R, oljefärg (kromoxid-grönt).

Under detta: Bruten vit NCS S 0502-Y till 1002-Y, oljefärg möjligen grundning.

Under detta (underst): Grön ungefär som befintlig.

Fasadpanel och dörrblad:

Nuvarande: NCS S 3020-G80Y, gulgrön, oljefärg (svårbedömt pigment).

Under detta (underst): NCS S 2020-Y10R till 3020-Y10R, beige, oljefärg (obränd umbra).

Takfot i skyddat läge:

Nuvarande NCS S 3020-G80Y, gulgrön, oljefärg (svårbedömt pigment).

Under detta: NCS S 1502-Y ljusgrå, oljefärg.

Under detta (underst): 2020-Y10R till 3020-Y10R, beige, oljefärg (obränd umbra).

Putsad fasad mot söder:

Nuvarande NCS S 1002-Y50R, varmvit, modern färgtyp, oklart vad.

Under detta: NCS S 1002-Y50R varmvit, oklar färgtyp (ej kalkfärg)

Under detta: NCS S 1020-Y20R, gul.

Under det: NCS S 1010-Y20R, beige-gul.

Understa färglagret som var mer beigt på fasadpanelen.

Södra fasadens putsparti vid kulörundersökning.

Sändlista

Länsstyrelsen i Kalmar län, digitalt

Riksantikvarieämbetet, digitalt

Svensknabben AB. digitalt och i utskrift

Hagbloms i Kalmar AB, digitalt

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

